

Gijs Hoekstra

De primaire bron voorop

Een alternatieve manier van onderwijzen over onderdrukte groepen in de koloniale geschiedenis

Vanaf het einde van de negentiende eeuw begonnen Europese naties over de hele wereld hun koloniale invloed sterk uit te breiden. De gevolgen van dit modern imperialisme waren enorm en voor bewoners van de koloniën veel verder te voelen dan alleen op economisch gebied. Onderdrukte groepen moesten Westerse normen en waarden accepteren en hun eigen culturele uitingen werden vaak de kop ingedrukt: ze werden uitgesloten van alle aspecten van de samenleving en het werd ze onmogelijk gemaakt om hun stem te laten horen. De koloniale machthebbers bepaalden voor een lange tijd welke bronnen wel en niet bewaard bleven, en welke versie van de geschiedenis werd opgetekend. Na de onafhankelijkheid van de koloniën bleken onderdrukte groepen niet in staat hun stem te laten horen via de (Westerse) academische traditie van geschiedschrijving. Denk bijvoorbeeld aan inheemse Amerikaanse stammen, die hun verhalen onder andere via zang overbrachten.¹

Als we deze verhalen in de geschiedschrijving zouden optekenen zal altijd een deel van de boodschap verloren gaan, omdat veel aspecten van zulke mondelinge culturele overdrachten nooit geheel kunnen worden overgezet in geschreven tekst. Westerse academici hebben decennialang getracht om deze volken en groepen hun stem terug te geven en te emanciperen, maar slagen hier niet in. Door de gepoogde vertegenwoordiging van onderdrukte groepen wordt in feite de onderdrukte positie van die groep bevestigd en

wordt daarnaast hun stem ontnomen. Simpel gezegd: als je voor iemand spreekt, stel je eigenlijk dat diegene niet goed voor zichzelf kan spreken.

Hier zie ik een probleem, want onze kennis van onderdrukte groepen in de voormalige koloniën wordt voor een groot deel bepaald door traditionele geschiedschrijving. Tijdens lessen geschiedenis op de middelbare school leer je inmiddels wel over de koloniale wreedheden die Nederland heeft begaan, maar dikwijls vanuit een Westerse invalshoek. Leerlingen en studenten zijn zich (gelukkig) inmiddels bewust van de onderdrukking en wreedheden die gepaard gingen met het kolonialisme en imperialisme, maar hebben te weinig besef van wat dit betekende voor de mensen die werden onderdrukt.² Onze kennis is te veel gevormd door interpretaties van Westerse historici, en te weinig door de persoonlijke ervaringen van onderdrukte groepen. Wanneer er in lesmateriaal primaire bronnen over ervaringen van gemarginaliseerde groepen worden gebruikt, is dit vooral ter ondersteuning van secundaire literatuur. De Indonesische onafhankelijkheidsoorlog is bijvoorbeeld inmiddels een belangrijk onderdeel van de canon, de manier waarop hierover wordt onderwezen laat echter nog te wensen over.³ Ik kan me in mijn middelbareschooltijd geen enkel moment herinneren waarop wij een bron hebben behandeld die de ervaringen van de slachtoffers van het Nederlandse geweld vooropzette. Wij leren over Nederlandse geweldplegingen vanuit een Nederlands oogpunt, en, hoewel onbedoeld, de Westerse (en dus Nederlandse) geschiedschrijving wordt nog steeds gevormd door koloniale superioriteitsgevoelens.⁴ Koloniale geschiedschrijving wordt nog altijd beschreven vanuit een eurocentrische invalshoek, waarbij de verhalen van oorspronkelijke bewoners op de tweede plaats komen. Dit is onontkoombaar, maar hoe zorgen wij ervoor dat onze kennis van onderdrukte groepen in de voormalige koloniën niet ook hierdoor wordt gevormd?

Het gebruiken van traditionele Westerse geschiedschrijving als manier om leerlingen en studenten over onderdrukte groepen te onderwijzen brengt naast de bovengenoemde hindernis nog een aantal andere problemen met zich mee. Zo neemt het de mogelijkheid tot een eigen interpretatie voor leerlingen en studenten voor een groot deel weg, aangezien alle informatie is verwerkt door historici die hun eigen interpretatie er al op los hebben gelaten. De manier waarop wij het Nederlandse slavernijverleden begrijpen is volledig gevormd door de interpretaties van historici. Op de middelbare school leren wij bijvoorbeeld niet of nauwelijks te kijken naar primaire bronnen die de ervaringen van tot slaaf gemaakte mensen afbeelden. Ook zullen leerlingen en studenten de sociale problematiek van

onderdrukking en marginalisering nooit echt kunnen begrijpen zonder dat ze de stem van degenen die werden onderdrukt hebben gehoord. Traditionele geschiedschrijving maakt van gruwelijke daden iets onpersoonlijks; het is niet in staat om de daadwerkelijke ernst van een situatie te omschrijven. Ter illustratie: als je leest over de Holocaust in een studieboek maakt dit een veel minder grote indruk dan wanneer je er bijvoorbeeld over leest in de correspondentie binnen een Joodse familie. Met betrekking tot de Holocaust is ons onderwijs ver ontwikkeld: er ligt een grote nadruk op de verhalen en stemmen van Joodse mensen. Waarom is dit niet zo wanneer wij leren over andere onderdrukte of gemarginaliseerde groepen in de geschiedenis?

De oplossing die ik voorstel voor dit probleem klinkt relatief simpel, maar is vrij radicaal. Vormen van koloniale onderdrukking waarbij groepen mensen werden gemarginaliseerd zouden vanuit een andere invalshoek moeten worden bekeken. In het middelbaar onderwijs worden de stemmen van onderdrukte groepen gebruikt als aanvullend materiaal of zelfs helemaal niet, terwijl dit naar mijn mening het primaire materiaal zou moeten zijn. Zonder dat de stemmen van de slachtoffers van deze vormen van sociale problematiek voorop worden gesteld, zullen leerlingen en studenten de ernst van de onderdrukking nooit begrijpen. Ik pleit daarom voor het omgooien van de manier waarop nu wordt onderwezen: secundaire literatuur en daarmee de meningen van experts (in dit geval historici) zouden juist het aanvullend materiaal moeten zijn en de stemmen, in de vorm van ervaringen van onderdrukte groepen, het primaire materiaal. Onderwijs over slavernij zou in eerste instantie moeten gaan over de ervaringen van tot slaaf gemaakte mensen, onderwijs over Nederlands geweld in Nederlands-Indië zou moeten gaan over de ervaringen van de oorspronkelijke bewoners van de koloniën, enzovoorts. Als de stemmen van onderdrukte groepen als primair materiaal worden gebruikt zullen leerlingen en studenten hierna veel beter in staat zijn deze stemmen te analyseren, in plaats van wanneer dit al voor hen is gedaan. Bovendien zal het hoogstwaarschijnlijk een veel grotere impact hebben op de leerlingen en studenten, waardoor belangrijke verhalen over onderdrukking en marginalisering minder snel verloren zullen gaan. Leerlingen en studenten zullen minder afstand voelen met het verleden door in contact te komen met echte mensen uit een andere tijd, wat het vak (vooral voor leerlingen op de middelbare school) minder droog en een stuk interessanter zou kunnen maken.

Hier zitten natuurlijk een aantal haken en ogen aan. Zo is er vaak sprake van een schaarste aan bronnen van onderdrukte groepen, zoals ik eerder

ook al schetste. Hiervoor moeten we echter zoeken buiten de traditionele soorten bronnen die worden gebruikt. Stel leerlingen en studenten meer bloot aan primaire bronnen, zoals audiomateriaal, muziek (teksten), of kunst van onderdrukte groepen. Ook het gebruik van materiaal van ooggetuigen is hier een belangrijk onderdeel van. Denk bijvoorbeeld aan de populaire oral history interviews van recente gebeurtenissen zoals de holocaust en de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog. De literatuur over een bepaalde gebeurtenis zal dan gebruikt worden als een aanvulling hierop. Voorbeelden hiervan met betrekking tot de Nederlandse geschiedenis zijn te vinden in de serie *Verzwegen Geschiedenis*, bijvoorbeeld in de manier waarop een Nederlands koloniaal gevangenkamp Boven-Digoel wordt beschreven. Karin Amatmoekrin, correspondent van *Verzwegen Geschiedenis*, doet dit aan de hand van teksten van Chalid Salim, een Indonesische gevangene van Boven-Digoel.⁵ De primaire bron, de teksten van Salim, staan voorop in de tekst en traditionele geschiedschrijving wordt gebruikt ter ondersteuning. Een ander probleem is dat er beargumenteerd zou kunnen worden dat leerlingen en studenten niet in staat zijn zonder hulp op een juiste manier historische bronnen te analyseren. Echter kan ook dit probleem verholpen worden door leerlingen en studenten na hun interpretaties te corrigeren en te begeleiden, of ze bij voorbaat al te onderwijzen in het analyseren van historische bronnen.⁶ Deze verandering in het curriculum zal echter wel betekenen dat voornamelijk docenten van de middelbare school op een andere manier getraind moeten worden, om in staat te zijn leerlingen überhaupt op deze manier les te geven.

De manier waarop er op dit moment wordt onderwezen over onderdrukte groepen in de koloniale geschiedenis voldoet naar mijn mening niet. De stemmen van de slachtoffers van de onderdrukking worden naar de achtergrond gewerkt, in het voordeel van literatuur geschreven door vaak Westerse historici die de onderdrukte positie van de slachtoffers bevestigen en hun kant van het verhaal niet weten over te brengen. Ik heb daarom voorgesteld om in het onderwijs te proberen juist de primaire bronnen van onderdrukte groepen als uitgangspunt te gebruiken, met secundaire literatuur als aanvulling. Dit geeft leerlingen en studenten de mogelijkheid om zelf te interpreteren. Het zorgt ervoor dat de stemmen van de slachtoffers niet verloren gaan en het brengt de ernst van onderdrukking en marginalisering beter naar voren. Gemarginaliseerde groepen zullen op deze manier niet langzaam verdwijnen uit onze collectieve herinnering, maar nemen juist een prominente plaats in. Dit zal niet enkel leiden tot een

verbeterd geschiedkundig onderwijs, maar zal ons ook helpen de problemen die gemarginaliseerde groepen tot op de dag van vandaag nog ervaren beter te begrijpen.

Noten

1. Kenneth R. Lincoln, "Native American Tribal Poetics," in *Southwest Review* 60, nr. 2 (1975): 102.
2. "Veel aandacht voor slavernij en kolonialisme in schoolboeken," NOS.nl, 28-02-2020, geraadpleegd op 08-01-2021.
3. "Indonesië, de strijd voor onafhankelijkheid," Canon van Nederland, geraadpleegd op 13-04-2021, <https://www.canonvannederland.nl/nl/indonesie>.
4. Zie bijvoorbeeld; Edward Said, *Orientalism* (London: Penguin, 2003), als voorbeeld van hoe Westerse historici geschiedschrijving over koloniën altijd benaderen met vooroordelen.
5. Karin Amatmoekrim, "Hoe Nederland zijn strafkamp in Nieuw-Guinea trachtte te vermommen," *De Correspondent*, 07-03-2018, geraadpleegd op 13-04-2021, <https://decorrespondent.nl/8020/hoe-nederland-zijn-strafkamp-in-nieuw-guinea-trachtte-vermommen/1723065224760-2c9fb92b>.
6. Fred Ribkoff and Amir Mirfakhraie, "Voices of the Oppressed and Oppressors First, History and Theory Last," in *College Quarterly* 18, nr. 3 (2015): 7.